

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
Куницького Миколи Прокоповича
«Детермінанти та прояви політичної поведінки в умовах демократичної
трансформації суспільства» подану на здобуття
наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю
23.00.03 – політична культура та ідеологія

Актуальність теми дисертаційного дослідження та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами

Демократизація українського суспільства є важливим завданням в умовах сучасного державотворення. Для процесів демократичних трансформацій суспільства важливу роль відіграє політична поведінка ключових політичних акторів. З огляду на це, важливим є критичне осмислення сутності феномена політичної поведінки, розуміння її ключових мотивів та проявів, а також їх взаємообумовленості.

Тож не дивно, що дисертація М. П. Куницького присвячена дослідженню саме важливій проблемі взаємозв'язку цих аспектів політичної поведінки. Робота виконувалась у рамках комплексної наукової теми кафедри політичних наук «Проблеми політичної модернізації і трансформації: світовий досвід і українські реалії», що входить до Тематичного плану науково-дослідних робіт Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Згалом, можна констатувати, що дисертаційне дослідження Куницького Миколи Прокоповича виконане на актуальну тему і спрямоване на дослідження феномену політичної поведінки в умовах демократизації українського суспільства, зокрема його детермінант та зовнішніх проявів, а також пропозиції шляхів становлення солідарної політичної поведінки для сучасного українського соціуму.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Метою дисертаційної роботи М. П. Куницького є визначення особливостей феномену політичної поведінки в умовах демократичних змін суспільства та взаємозумовленості детермінант і зовнішніх проявів політичної поведінки суб'єктів влади та окремих груп українського суспільства. Вказана мета відповідає темі дослідження. Сформульовані дослідницькі завдання дають можливість реалізувати мету дисертаційної роботи, комплексно дослідити об'єкт і предмет дослідження. Дисертація має логічно побудовану структуру, містить системно представлені узагальнення теоретико-методологічних підходів, а також аналіз ключових соціально-політичних процесів. Автором здійснено огляд напрацювань вітчизняних і зарубіжних науковців, використано значну кількість матеріалів соціологічних досліджень щодо оцінки стану суспільства.

Дисертаційна робота характеризується комплексним та системним підходом до вирішення актуальних питань, у процесі реалізації якого здобувач вміло використовує комплекс загально-філософських, загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Виправданим є застосування міждисциплінарного підходу, який передбачає синтез досягнень політології, психології, філософії, соціології, права. Це дозволило авторові охарактеризувати комплексність та багатоаспектність концепту політичної поведінки в умовах демократичних змін.

Обґрунтованість і достовірність отриманих результатів підтверджується також апробацією результатів дослідження на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях та семінарах публікаціями у фахових наукових виданнях, зокрема включених до міжнародних наукометричних баз. Все це дає підстави стверджувати, що сформульовані висновки і пропозиції є достатньо обґрунтованими і достовірними.

Найбільш вагомі результати дослідження

Серед найбільш важливих наукових положень, висновків і рекомендацій, які відзначаються новизною, науковою і практичною цінністю, на погляд опонента, слід віднести наступні результати дослідження.

У першому розділі дисертації проаналізовано зміст та теоретико-методологічні підходи дослідження політичної поведінки як однієї з категорій політичної науки. Наголошується на комплексності як одній з ключових характеристик цього феномену, що полягає в сукупності зовнішніх і внутрішніх детермінант та його проявів. При цьому акцентується увага на взаємообумовленні детермінант і зовнішніх проявів політичної поведінки.

Автор вдало поєднав типологію політичної соціалізації та структуру політичних мотивів. Такий підхід дозволив виокремити солідарний, гегемоністський та конфліктний типи політичної поведінки.

Привертають увагу численні посилання у тексті на дослідження різноманітних аспектів політичної поведінки. З одного боку, це свідчить про опрацювання дисертантом значного масиву літератури з даної проблеми, з іншого – за постійними цитатами губиться позиція самого автора. Таке зловживання цитуваннями перетворює дисертацію у своєрідну «хрестоматію наукових підходів щодо вивчення політичної поведінки».

Дисертантом узагальнено ряд важливих системних особливостей, що характеризують трансформації політичної поведінки в рамках політичної системи. Зокрема це – політична поведінка як «продукт» політичного режиму; як віддзеркалення змін у політичній системі; форми політичної поведінки визначається сталістю чи змінами політичного порядку; політична поведінка зумовлена впливом політичної культури; політична поведінка є відтворенням результатів політичної соціалізації; обумовленість поведінки мотивами та політичною свідомістю; поведінка є реакцією на дії суб'єктів влади (с. 50–54).

У другому розділі проаналізовано особливості процесів демократизації, охарактеризовано об'єктивні та суб'єктивні детермінанти політичної поведінки.

Детально охарактеризовано економічні та соціальні чинники, які визначають особливості демократичних процесів.

Дисертант розглянув особливості демократії як цінності: процеси демократизації суспільства; інформаційні та економічні чинники розвитку демократії; особливості соціальної та політичної стратифікації; проблеми корупції в умовах демократії. При цьому варто було б більш чітко виокремити особливості, механізми, характер впливу процесів демократизації суспільства на внутрішню природу та зовнішні прояви політичної поведінки.

Виокремлено комплекс інформаційних чинників, які визначають розвиток політичної сфери: поширення інтернету; існування «інформаційного розриву» між країнами; підвищення компетентності при роботі з цифровою інформацією; формування креативного класу, як нового явища в інформаційному суспільстві; монополізація інформаційного простору та можливості для використання маніпулятивних технологій; розширення можливостей для суспільних дискусій, зв'язків між суспільством і владою внаслідок поширення інформаційних технологій; роль ЗМК як чинника формування громадської думки.

Дисертант владо використав поняття «мотиваційного клімату» для характеристики відносин у політичній сфері, охарактеризував моделі політичної поведінки – «споживання», «ігнорування» та «включення», розкрив особливості поведінки в умовах стабільної демократії. Разом з тим, одна з позитивних рис дисертації М. П. Куницького полягає у застосуванні напрацювань психологічної науки для характеристики мотиваційно-вольової поведінки. Таке поєднання теорій менеджменту та соціальної психології свідчить про міждисциплінарний характер дослідження.

У третьому розділі проаналізовано особливості українських політичних процесів у ракурсі формування демократичної політичної культури. Зокрема розкрито особливості поведінки суб'єктів влади та окремих суспільних груп – громадських активістів, волонтерів, молоді. Для цього використано численні дані соціологічних опитувань, щодо мотивації, поведінки, суспільних і політичних орієнтацій цих соціальних груп. На основі цих даних зроблено

висновок про дисбаланс між потенційною та активною мотивацією, що певним чином. М. П. Куницький справедливо наголошує, що «умови «фасадної» демократії формують девіантні форми адаптації, зокрема ритуальний тип політичної поведінки, коли поведінка є більше символічною, дотримуються інституційні норми, участь зводиться до виборів, разових політичних акцій тощо» (с. 160).

Також цілком можна погодитися з важливістю громадянської освіти як чинника формування солідарної політичної поведінки. Особливу роль в цьому відіграє концепція «освіти впродовж всього життя». Крім того автор справедливо наголошує на важливості вищої освіти. При цьому невідповідність між масовим попитом на демократію та її наявним рівнем є однією із причин нестабільності режиму актуалізує роль освітнього чинника в демократизації суспільства.

Основні положення дисертації підсумовано у висновках, які можна вважати цілком обґрунтованими, такими, що вирішують поставлені дослідницькі завдання. Дисертантові вдалося систематизувати наявні підходи щодо особливостей феномена політичної поведінки та представити власне бачення шляхів формування солідарної політичної поведінки в українському соціумі.

Повнота викладу основних результатів дисертаційної роботи в опублікованих працях.

Результати дослідження знайшли своє відображення у 9 публікаціях, із яких 6 статей у фахових виданнях з політичних наук та 3 – тези наукових конференцій. Кількість, обсяг і якість друкованих праць надають авторові право публічного захисту дисертації.

Автореферат є ідентичним основним положенням дисертації, його зміст відповідає змісту дисертації. В авторефераті висвітлено наукові положення, пропозиції, методичні рекомендації та висновки, що представлені у дисертації. Опубліковані праці відображають ключові результати дослідження.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертаційного дослідження

Загалом дисертаційне дослідження справляє позитивне враження. Проте, даючи загальну схвальну оцінку роботі, слід наголосити та окремих, притаманних їй недоліках та дискусійних моментах, які потребують додаткового роз'яснення.

1. Автор дає визначення політичної поведінки «як складного феномена, який є комплексом внутрішніх детермінант та зовнішніх проявів, у якому відображаються особливості політичної системи, політичного режиму, політичної культури, політичної свідомості, політичної соціалізації різних суб'єктів політики (с. 49)». Однак, така дефініція не відображає сутнісні риси феномену «політичної поведінки». Вона є лише набором притаманних характеристик, за якими складно відокремити політичну поведінку від, скажімо, політичної активності (участі, діяльності), політичної комунікації, політичних відносин та інших процесів притаманних політичній системі. Всі вони є складними феноменами, що формуються під впливом комплексу внутрішніх детермінант і мають зовнішні прояви, що відображають особливості політичної системи суспільства. Можемо запропонувати таку дефініцію: політична поведінка – форма політичної активності, що проявляється через сукупність типових для соціального суб'єкта зовнішніх реакцій (дій), спрямованих на пристосування до змін політичної системи, або ініціювання таких змін, шляхом політичної участі чи політичного функціонування.

2. У першому розділі дисертантом детально проаналізовано теоретико методологічні підходи щодо дослідження політичної поведінки українськими вченими. Разом з тим, суттєво б збагатило дисертацію представлення еволюції підходів до вивчення концепту політичної поведінки у зарубіжній політологічній літературі.

3. Дисертант наголошує на унікальності феномену політичної поведінки, що полягає «у його зворотній дії – поведінка може виступити одним із чинників

формування особливостей політичної культури, вплинути на характер політичної соціалізації, зумовити зміни сприйняття політичної реальності у політичній свідомості» (с. 49). При цьому варто було б більш детально означити механізми і приклади впливу політичної поведінки на формування політичної культури, політичної соціалізації та політичної свідомості.

4. У висновках одним переліком подано численні шляхи формування солідарної політичної поведінки. Вважаємо, що при цьому необхідно не змішувати: а) передумови (запит суспільства на демократичні цінності та норми); б) соціальні інструменти такого формування (політична освіта і виховання); в) соціально-психологічні механізми (подолання стереотипів політичної свідомості; розвиток навичок самоорганізації; створення стимулів до активної солідарної участі; стимулювання мотивації успішності); г) завдання (сформування готовності до змін; відновлення чи формування довіри до політичних інститутів і політичної влади; посилення авторитету політичної еліти; формування соціальної відповідальності).

Водночас, висловлені зауваження та рекомендації носять передусім рекомендаційний характер і не впливають на загальне позитивне враження від дисертації.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація оформлена відповідно до норм і вимог Міністерства освіти і науки України, є завершеною науково-дослідною роботою та виконана на необхідному науковому рівні.

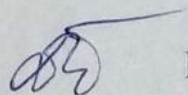
Структурно робота складається зі вступу, трьох розділів (по два підрозділи в кожному розділі), висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Робота виконана українською мовою, разом з тим дисертація мстить певні мовні огріхи. Виклад дослідження представлено у науковому стилі, її зміст відповідає поставленим завданням і логіці дослідження.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Куницького Миколи Прокоповича на тему «Детермінанти та прояви політичної поведінки в умовах демократичної трансформації суспільства» є завершеним самостійним науковим дослідженням, виконаним на актуальну тему, що містить нові науково-обґрунтовані теоретичні результати та практичні рекомендації. Якісні характеристики роботи вказують на її відповідність паспорту спеціальності 23.00.03 – «політична культура та ідеологія», а також нормативним вимогам до кандидатських дисертацій політологічного профілю. За фаховим спрямуванням, теоретичною та практичною значимістю, елементами наукової новизни, а також за змістом та оформленням дисертаційна робота «Детермінанти та прояви політичної поведінки в умовах демократичної трансформації суспільства» відповідає вимогам МОН України, «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.), які висуваються до кандидатських дисертацій, а її автор, Куницький Микола Прокопович, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата політичних наук зі спеціальності 23.00.03 – «політична культура та ідеологія».

Офіційний опонент:

кандидат політичних наук
старший науковий співробітник
відділу соціогуманітарних наук
Державної наукової установи
«Енциклопедичне видавництво»,

В. Л. Бабка

*Свідомо завідує
директор Державної наукової установи
«Енциклопедичне видавництво»
Ісидорівська вулиця*

З. Курієв